

JOEEP

e-ISSN: 2651-5318

Journal Homepage: <http://dergipark.org.tr/joeeep>

Araştırma Makalesi • Research Article

Robert Dahl İlkeleriyle Demokratikleşmenin Koşulları: Türkiye Örneği

Conditions of Democratization with Robert Dahl's Principles: The Case of Turkey

Elif Yurtoglu Pek^{a,*}

^a Öğr.Gör., Doktora Öğrencisi, İstanbul Medipol Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ABD, İstanbul /Türkiye
ORCID: 0000-0001-8909-6616

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 15 Mayıs 2023

Düzeltilme tarihi: 5 Haziran 2023

Kabul tarihi: 19 Eylül 2023

Anahtar Kelimeler:

Demokrasi

Demokratikleşme

Türkiye

Robert Dahl

ARTICLE INFO

Article history:

Received: May 15, 2023

Received in revised form: June 5, 2023

Accepted: Sep 19, 2023

Keywords:

Democracy

Democratization

Turkey

Robert Dahl

ÖZ

Bu çalışma, demokratikleşmenin mutlak koşullarını ortaya koyarak, Türkiye özelinde, özellikle son dönem siyasi politikalarını ele alıp demokrasi tartışması yapmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda Robert Dahl'ın belirlediği demokrasinin asgari şartları açıklanmaktadır. Dahl'a göre demokrasi, vatandaşın özgür bir ortamda karar alıcıları seçtiği, siyasal eşitliğe sahip olduğu, serbestçe karar aldığı, düşüncesini ifade edebildiği, savunusuna dair topluluk kurabildiği, adil ve gücün tek elde toplanmadığı ortamda filizlenir. Demokrasinin bir ülkede köklenmesi için bireyin, kendisini toplumun bir parçası olduğunu her alanda hissetmesi ve vatandaşın öncelendiği politikaların uygulanması gereklidir. Bu doğrultuda demokratikleşmenin asgari koşullarının ele alındığı çalışmada, Türkiye ve demokrasi ilişkisinin uzun soluklu yolundaki son dönem politika ve uygulamaları incelenmektedir.

ABSTRACT

This study aims to present the absolute conditions of democratization, to discuss especially the recent political policies in Turkey and to discuss democracy. In this context, the minimum conditions of democracy determined by Robert Dahl have been defined. Democracy according to Dahl, sprouts in an environment where citizens can choose decision-makers in a free environment, have political equality, make decisions freely, express their opinions, establish a community for their defense, and where the power is not gathered in a single hand. For democracy to take root in a country, it is necessary for the individual to feel that he is a part of the society in every field and to implement policies that prioritize the individual. In this respect, in the study where the minimum conditions of democratization are discussed, the latest policies and practices in the long-term relationship between Turkey and democracy are examined.

1. Giriş

Demokrasi, insanın toplum içindeki yerini serbest iradesiyle belirlemek üzere yönetimde söz sahibi olduğu, böylece siyasi sahnede toplumsal farklılıkların bir arada yaşamasına imkân sağlayan özgürleştirici yönetim şeklidir (Karpaz, 2010: 9). Ülkelerin demokratik veya antidemokratik olarak tanımlanmasında, insanı özgürleştiren unsurlara bakmak demokrasinin ne derece hayata geçtiğinin bir ölçütü olacaktır. Bu minvalde, demokrasinin ne derece var olduğunun tespiti siyasi karar ve uygulamalarda kendisini

göstermektedir. Demokratik bir devlette seçilmiş yöneticiler, seçmenler arasında eşit oy hakkı, siyasi eşitlik, adil ve sık seçimler, ifade özgürlüğü, verilen kararlar üzerinde kontrol sahibi olma, bilgi edinebilme, özgür sivil toplumun ve alternatif bilgi kaynaklarının varlığı ile bunlara ulaşılabilir koşullarının sağlanmış olması gereklidir (Dahl, 1998: 37-38, 85-86). Bu koşulların sağlanabilmesi kendiliğinden oluşan bir süreç olmadığından ek bir gayreti de beraberinde getirmektedir.

Bu çalışma kapsamında Dahl'ın belirttiği demokrasinin

* Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: eyurtoglu@medipol.edu.tr

olmazsa olmaz koşulları, Türkiye siyasi tarihinin son dönem gelişmeleri ile karşılaştırılarak ülkenin demokratikleşme hamlelerini tartışmak amaçlanmıştır. Demokrasi sürecinde Türkiye'ye bakıldığında, siyasi tarihimiz cumhuriyetin kurulduğu yıldan günümüze demokratikleşme hamleleriyle dolu olup 1946 yılında çok partili siyasi hayata geçiş ile ivme kazanmıştır.

Çalışmanın temel sorusu 'Robert Dahl'ın demokratikleşme ilkeleri doğrultusunda Türkiye'nin son dönem politikaları nasıldır?' şeklindedir. Bu akışta öncelikle demokrasi kavramı ve gereklilikleri ele alınarak Dahl'ın demokratikleşme ilkeleri ile Türkiye'nin demokratikleşme mücadelesi irdelenmiştir. Konunun derinliğinden, cumhuriyet döneminin uzunluğundan ve siyasi sahnede onlarca olayın varlığını tek çalışma altında toplamının karmaşasından uzaklaşmak için dönem sınırlandırılarak bir çerçeve çizilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde kavramsal açıdan demokrasi ve gereklilikleri ele alınmıştır. İkinci bölümde Türkiye'de demokrasiye geçiş ana başlığı altında halk, siyasi eşitlik, yönetim kimin yararına, seçimler, insan hakları, vesayet denetimi ve demokrasiye müdahale konularına değinilmiştir.

Türkiye demokratikleşme yolunda mücadeleler veren bir ülkedir. Konunun bütüncül açıdan anlaşılabilmesi için Türkiye'nin demokratikleşme tarihine Osmanlı İmparatorluğu'nun demokrasi yolundaki reformları üzerinden başlamak gerekir. 1299'dan 1923'e kadar toplamda 624 yıl hüküm süren bir devletin tüm reformlarına bu çalışma çerçevesinde bakmak mümkün değildir. Bu bağlamda Dahl'ın (1998) vurguladığı demokratikleşmenin asgari koşulları, Türkiye siyasi hayatını etkileyen önemli kırılma noktaları ile 2000'li yıllar sonrası ana gelişmeleri üzerinden kesitlere değinilmiştir.

2. Kavramsal Açıdan Demokrasi ve Demokrasinin Gereklilikleri

İnsanların özgürlük, adalet, eşitlik ile ilgili farkındalığının artması, müdahalesiz (hür iradeleriyle) karar alıp kendi hayatlarını idame ettirme isteği ve bağımsızlık mücadeleleri siyasi sistemi etkilemekte, bazen de sert siyasi rejimler bu hak ve talep arayışlarını tetiklemektedir. Bu arayış içerisinde eşit siyasi katılım ve rekabetçi seçim yolunun 'demokratik devlette yaşamaktan geçtiği inancı' hâkim olmuş ve nihayetinde demokrasi, 'ulaşılmak istenen iyiler arasında' yer almıştır.

Henüz devletin ortaya çıkmadığı ilkel toplumlarda, karar alma süreçlerine halktan katılım olması ve kabile üyelerinin eşitliği gibi unsurlarda demokratik yönetim biçimi gözlenmiştir. İlkel toplumdaki devletli topluma geçişle beraber, yöneten-yönetilen ayrımı ortaya çıkmış, toplum kendisini, kendi içinden çıkan küçük bir kesime yönetirmiştir. Bu şekildeki demokratik unsurların önem taşıdığı ilk siyasi sistemlerin 2500 yıl önce eski Yunanistan'da ortaya çıktığı görülmüş ve demokrasi kavramı ilk kez Antik Yunan'da kullanılmıştır (Uygun, 2023:16). Demokrasi, Antik Yunan'dan günümüze kadar

farklı şekillerde tanımlanmıştır. Tanımlardan birkaçına bakmak, demokrasiye verilen önemi görmek ve demokrasiye geçişi anlamak açısından faydalı olacaktır.

"Demokrasi, kendi iradesini yerine getirecek bireylerin seçilmesi yoluyla halk tarafından, meselelerde karar vererek ortak iyiyi içeren siyasi kararlara ulaşmak için var olan kurumsal düzenlemedir" (Schumpeter, 2003:250)

Demokrasiye bir diğer bakış *"yönetenlerin, yaptıklarından dolayı, seçilmiş temsilcilerinin rekabeti ve iş birliği yoluyla dolaylı olarak hareket eden vatandaşlar tarafından, kamusal alanda sorumlu tutuldukları bir yönetim biçimi"* (Schmitter, 1999: 4) şeklindedir.

Demokrasiye farklı bir anlam katan Abraham Lincoln'ün halkın, halk tarafından, halk için yönetimi olarak nitelendirmesi önemlidir. Bu tanımla 'halk tarafından yönetim ve halk için yönetim' iki farklı demokrasi anlayışını doğurmaktadır. Ayrıca halkın yönetimde doğrudan bulunması 'halkın yaygın katılımını' ifade ederken; halk için yönetimle ise 'yönetimde halkın çıkarının olması' gerektiğini savunur (Heywood, 1999: 70).

"Demokrasi, kamusal kararların alınması ve siyasi yöneticilerin belirlenmesi sürecinde vatandaşların etkili ve sonuç veren mekanizmalar yoluyla söz söyleme, tercih belirtme hakkına sahip olduğu siyasi rejimdir" (Yayla, 2019: 145).

Tanımlardan görüldüğu üzere değişmeyen vurgu 'katılım' üzerinedir. Vatandaşın karar alma süreçlerine dâhil oluşu uzun bir süreçtir. Bahsedilen koşullar hayata geçirildiğinde, temel kişisel haklar korunacak, insani gelişme sağlanacak, zorbalıktan uzak, barış içinde ve refah demokratik bir ülke olacaktır (Dahl, 1998: 45). Elbette totaliter ya da otoriter rejimlerden demokratik rejime geçmek ve demokrasiyi elde etmek kolay değildir. Keza Dahl'a göre demokrasinin siyasi katılımı beraberinde getirmesinin önemi de geç anlaşılmıştır. Ona göre katılım üzerine çalışanlar dahi onsekizinci yüzyıla kadar demokrasiden ilham almamış ve sonrasında demokratik fikirleri haklılaştırma eğiliminde olmuşlardır (Dahl, 1998: 84).

Bugünün en tercih edilen, en iyi yönetim şekli olarak görülen demokrasi, Huntington'un (2001) "The Third Wave: Democratization in The Late Twentieth Century" çalışmasında bahsettiği üzere kolay bir şekilde elde edilmeyip, yakın tarihimiz açısından iki yüzyıla yakın bir sürecin sonunda gelinmiştir. Huntington'a (2001) göre demokrasi, her ülke için aynı zamanda, eşit şartlarda meydana gelmemiştir ve 1990'lara kadar dünyada üç demokratikleşme dalgası yaşanmıştır, bunlar üç ileri, iki ters dalga şeklindedir. Huntington, yaptığı dönemsel ayrıştırmada, ona göre Amerika Birleşik Devletleri başkanlık seçiminde ilk kez beyaz erkeklerin %50'sinin oy kullanması, demokrasinin birinci dalgasıdır ve başlangıç sayılmaktadır (Huntington, 2001: 165).

İkinci demokratikleşme dalgası ise II. Dünya Savaşı

sonrasında ortaya çıkmış, savaşın Nazilere karşı demokrasiyi savunan müttefikler tarafından kazanılmasıyla da demokrasi söylemi yaygınlaşmıştır. Savaş sonrası Güney Amerika'da 22 bağımsız devlet baskıcı yönetimden demokrasiye geçmiş, aynı dönemde Türkiye, Asya, Avrupa ve Afrika'da otoriter rejimlerden demokrasiye geçilmiştir. Portekiz'de demokrasiye geçmek üzere askeriye tarafından yapılan Karanfil Devrimi ise üçüncü dalgayı başlatan etken olmuştur. Bu dalga ile dünyada otuzdan fazla ülke demokrasiye geçmiştir. Huntington üç ileri, iki ters şeklinde açıkladığı demokratikleşme dalgalarındaki iki ters adımdan ilki İtalya'da Mussolini'nin iktidara gelmesiyle başlayan süreç, ikincisi ise Pakistan'da sıkıyönetim ilan edilmesidir (Huntington, 2001: 175-178).

Görülmede ki demokratikleşme durağan değil, dinamik ve sancılı bir süreçtir. Bu sancının nedeni, demokrasinin gerekliliklerinin bir anda inşa edilememesidir. Bunun altında yatan gerekçe de demokrasiyi oluşturan ilkelerin birden fazla ve çeşitli unsurları içermesindedir. Bahsedilen ilkeler demokrasiyi diğer yönetim biçimlerinden ayırmaktadır yani demokrasinin gereklilikleridir. Halkın kimlerden oluşacağı, siyasi yöneticilerin nasıl göreve geleceği, siyasi katılım ve eşitliğin nasıl sağlanacağı, seçim yönteminin nasıl olacağı gibi soruları yanıtlamak gerekir. Bu minvalde Dahl'a göre geniş ölçekli bir demokrasinin hayata geçmesi için gerek duyulan uygulamalar ve kurumlar vardır. Dahl'a göre şu şekildedir (1998: 83-68):

Birincisi, seçilmiş yöneticilerdir. Modern ve büyük ölçekli demokratik hükümetlerde bu yetki, anayasal olarak vatandaşlar tarafından seçilen yöneticilere verilmiştir. İkincisi, bu yöneticilerin göreve gelmesi için özgür, âdil ve sık seçimlerin yapılması gerekliliğidir. Vatandaşlar seçimlerde özgür iradeleriyle karar vererek oy kullanabilmelidir.

Dahl'a göre demokrasinin var olması için bir diğer ilke ifade özgürlüğüdür. Vatandaşlar, ağır ceza tehlikesi olmadan kendilerini ifade edebilmelidir. Yöneticilerin, hükümetin, rejimin, sosyoekonomik düzenin ve hâkim ideolojinin eleştiri hakkına sahip olmalı ve siyasi düşüncelerini özgürce dile getirebilmelidir. Bu kapsamda bilgi ve donanımına sahip olmak için vatandaşların alternatif bilgi kaynaklarına erişimi olmalıdır. Vatandaşlar, tüm kaynakları inceleme ve arama hakkının bilinciyle hareket edebilmelidir.

Örgütsel özerklik Dahl'ın bahsettiği demokrasinin gerekliliğini sağlayan kurumlardandır. Tüm siyasi partiler, çıkar grupları, dernekler, kurum ve kuruluşlar kendi işleyişlerinde bağımsız/özerk olma hakkına sahip olmalıdır. Vatandaşlar bu kurumlarda yer alma, siyasi düşüncesine göre hareket etme ve siyasi örgüt kurabilme hakkına sahip olmalıdır. Bu gerekliliklere ek olarak, ülkede kalıcı olarak ikamet eden herkes kapsayıcı bir şekilde vatandaşlık haklarına sahip olmalı, hiçbirinden mahrum bırakılmamalıdır.

Tüm bu gerekliliklerin hayata geçmesi ve başarılı bir demokrasi için temel ilkeler bu şekilde olsa da birçok

demokrasi teorisi mevcuttur. Dahl bu ayrımı, Madisoncu demokrasi, popülist demokrasi ve poliarsik demokrasi olarak açıklamaktadır. Ona göre Madisoncu demokrasi, en üst düzeye çıkarılacak hedef olarak zalim olmayan bir cumhuriyeti varsayar, popülist demokrasi ise halkın egemenliğini ve siyasi eşitliği varsayar (Dahl, 2006:63). Dahl'ın üzerinde en çok durduğu poliarsik demokrasi yukarı ilkeleri sayılan şartları taşımaktadır. Poliarsik; modern temsili demokrasi, liberal demokrasi veya Sartori'nin ifadesiyle rekabetçi demokrasi olarak literatürde geçmektedir. Dahl, demokrasi kavramının farklı disiplinler tarafından çok anlamlı bir kavram haline dönüştürüldüğünü, bilimdeki tekil anlamının değişip çeşitlendiğini ve her bilim insanının aynı şeyi anlayabileceği bir kavram olmaktan uzaklaştığını söylemiştir. Bu gerekçe ile demokrasi kavramını siyaset biliminde kullanmamayı, yerine 'poliarşi' kavramını kullanmayı önermiştir (Dahl, 1971:3) Ancak öneri tutmamış ve siyaset bilimciler demokrasi kavramını kullanmaya devam etmiştir. Bir kısım siyaset bilimci Robert Dahl'ın önerdiği poliarsik kavramını demokrasi olarak kabul ederek bu kullanımı sürdürmüşlerdir (Kalaycıoğlu, 2020:20).

Doğrudan/katılımcı demokrasi ile temsili demokrasi tartışması siyaset bilimcilerin tartışma konularından oluşur. Dahl'a göre artan insan sayısı, vatandaşların siyasi yönetime katılma taleplerindeki değişim ve çeşitlenen sorunlar ile 18.yüzyıl itibarıyla doğrudan demokrasi küçük ölçekli halinden çıkmak zorunda kalmıştır. Temsili demokrasi tek uygulanabilir çözümdür ve vatandaşların kararıyla yöneticilerin seçilmesini veya seçilmemesini sağlamaktadır (Dahl, 1998:106-108). Benzer minvalde John Stuart Mill de küçük bir yerleşim yerinden daha büyük bir toplumda, doğrudan vatandaşlar tarafından yönetimin pratik olarak imkânsız olduğunu savunmaktadır. Bu sebeple, temsili bir sistemin gerekliliğine işaret etmektedir. Mill'e göre, insan ilişkilerinin ölçeği ve karmaşıklığı arttıkça, yasama ve yürütme işlerini yetenekli temsilcilerin yönetmesi daha büyük bir önem kazanmaktadır (Akt.Uslu, 2022:3-6).

3. Türkiye'de Demokrasiye Geçiş ve Demokratik Devletin Gereklileri

Bir devleti "demokratik" olarak nitelendirebilmek için sağlanması gereken koşullar vardır. Dahl (1998) tarafından "asgari koşullar" olarak nitelendirilen; seçilmiş organlar tarafından yönetim, siyasal eşitlik, seçme ve seçilme özgürlüğü, rekabetçi çok partili seçimler, güçlü sivil toplum, ifade ve bilgi edinme özgürlüğü demokrasinin zaruretleridir. Bu koşulların Türkiye demokratikleşmesinde nasıl vücut bulduğuna bakmak için tarihsel miras üzerinden bugüne gelmek yerinde olacaktır.

Osmanlı Dönemi modernleşme çalışmalarının demokratikleşme çabasından ziyade; uluslararası ve yerel siyaseti dengeleme, dış güçlere karşı kendini gösterme düşüncesinden ileri geldiği söylenebilir. Bu süreçte ilk olarak mutlak hâkimiyete engel olan, padişahın yetkilerini kısıtlayan Sened-i İttifak ilan edilmiştir. 1839 yılındaki Tanzimat Fermanı ve benzer özellikler taşıyan 1856 Islahat

Fermanı da yeni hukuki düzenlemeler içermesiyle tarihteki yerini almıştır. Bu iki fermana göre padişahın yetkileri kısıtlanarak hukuk kurallarına göre hareket edileceği belirlenmiş, Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan Müslüman ve Gayrimüslimlere eşit haklar tanınmış, ayrıca can ve mal güvenliği anayasal zeminde güvence altına alınarak askeri, vergisel ve yargısal alanda düzenlemeler yapılmıştır (Ercoşkun, 2020: 50).

Demokratikleşme adına gerçekleştirilen denemelerden en etkili olanı 1876 yılında Mithat Paşa önderliğinde hazırlanan ilk anayasa Kanun-i Esasi'dir. Anayasayı devletin temel kanunu haline getirme çabasıyla atanmış ve seçilmişlerden oluşan Meclis-i Mebûsan'ın kurulması, devlet otoritesinde halkın varlığını gösteren önemli demokratikleşme hareketidir (Karpat, 1996: 42). I. Meşrutiyet olarak adlandırılan bu dönemde padişahın mutlak hâkimiyeti sarsılmıştır. II. Meşrutiyet döneminde ise seçimle göreve başlayan meclislerin yanı sıra, vatandaş bilinçlendirme gayretiyle gazete ve dergiler basılmış, siyasi parti ve dernek kurma çalışmaları yapılmıştır. Dış baskıları azaltma, ülke içindeki karışıklıkları dengeleme amaçlı gerçekleştirilen demokratikleşme reformları, yerelden genele giden bir zihniyetle olmamış, sistemle uyum sağlayamamış ve imparatorluğun çöküşünü engelleyememiştir.

Tanzimat Fermanı ile başlayan demokratikleşme hareketi en büyük sıçrayışını cumhuriyetin ilanıyla yaşamıştır. Cumhuriyetin ilanı, salt demokratik devlete geçiş hedefiyle olmadığından, öncelikli olarak ülkenin temel ihtiyaçlarını karşılama politikaları yürütülmüştür. Millî Mücadele, "bize bağımsız bir ülke, fakat demokratik olmayan bir siyasi rejim bırakmıştır" (Bozay, 2018: 175) algısı, II. Dünya Savaşı sonrasında dünyadaki gelişmelerle değişmeye başlamıştır. Savaşın ardından, antidemokratik düzen yerini liberalizme bırakmaya başlamıştır. Liberalizmin temel ilkesi olan 'özgürlük', halk, kamu kurumları ve bürokrasi gibi tüm katmanlara sirayet etmiştir. Bu dönemde uluslararası ilişkiler yeniden şekillenirken, Türkiye iç siyasetinde de yeni dengeler oluşmaya başlamıştır. Daha önce çok partili siyasal hayata geçiş denemeleri başarısız olmuşken, 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti'nin (DP) kurulmasıyla yeni bir perde açılmış, 1946 yılı seçimlerinde ilk çok partili seçim yapılarak, mecliste tek parti otoritesi değişmiştir. Bu değişimde pek çok etkenin yanında Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) devletçilik, elitizm ve bürokratism savunusuna karşı DP'nin merkezi değil, çevreyi temsil etmesi (Mardin, 2007: 139), iktisadi ve siyasi liberalizmi savunması da etkili olmuştur (Ataay, 2019: 121).

Nihayetinde 14 Mayıs 1950 yılında gerçekleştirilen seçim sonuçlarına göre DP %55.2, CHP %39.6, Millet Partisi %4.6 ve bağımsız(lar) %0.6 oy almıştır (ysk.gov.tr, 2022). Türk demokrasi tarihinde önemli bir kırılma noktası olan bu seçimler, tek partili otoriter rejimin değişimi ile neticelenmiştir. Faroz Ahmad'ın (1996: 54) deyiimi ile seçmenler İnönü'nün CHP'sini iktidardan uzaklaştırmak için oy kullanmıştır. Kan dökülmeden, demokratik bir şekilde devir teslim olmuştur.

Demokrasinin nüvesi Osmanlı İmparatorluğu'nda atılmış ve cumhuriyetin kuruluşundan günümüze gelişmeye devam etmiştir. Tarihi akış göstermektedir ki, demokrasiye geçiş bir anda değil, süreç içinde gelişerek yaşanmıştır. 1946 yılından çalışmanın kaleme alındığı bugüne değin Türkiye'deki siyasi olayları demokrasi çerçevesinde incelemek uzun soluklu bir araştırma gerektirmektedir. Devam eden başlıklarda, konu sınırlandırılarak demokrasinin gereklilikleri son dönem siyasi olayları üzerinden tartışılmıştır.

3.1. Halk Kimlerden Oluşur?

"İdeolojik ayrılıkların ve kimliklerin azaldığı ve etnik, millî, dinî ve kabilevî bağlılıkların yeni bir önem kazandığı bir çağda¹, bir halkı tanımlama sorunu da yeni bir önem kazanmıştır" (Huntington, 2001: 162).

Halkın kimlerden oluştuğu, demokratik devletlerde yönetimi oylayanların nasıl tanımlandığını açıklamak bu minvalde önemlidir. Ana hatlarıyla bakıldığında, bir ülkede yaşayanların tümü, yani ülke nüfusunun tamamı halkı oluşturmaktadır. Sartori halk için altı farklı sözcük tanımlı yapmıştır. Bu kapsamda 'herkes, pek çok insan, çoğunluk, organik bütün' şeklindeki kısa açıklamaları ile halkın 'geneli' ifade ettiğini dile getirmiştir (Sartori, 1987: 21-23). Ülke sınırlarının içinde yaşayan herkesin halk olması, o ülkenin vatandaşı oldukları anlamına gelmemektedir.

Tarihteki ilk örneklerden Atina demokrasisinde de halkın içinde yer alan köleler, kadınlar ve yabancılar vatandaşı/yurttaş sayılmamaktadır. Bu grubun dışında kalan ve yurttaş olarak tanımlanan insanlar, yönetilmek yerine doğrudan yönetime katılma hakkına sahipti. Süreklilik getiren kadrolarda ise kura veya sırayla görevlendirme yöntemi benimsenmekteydi (Manville, 1997, 5-10). Bu durumun doğal sonucuysa, vatandaşların yönetim sürecinde yer alması ve yönetimi icra etmesidir. Bu noktada vatandaş sayılmayanların demokrasideki yeri ayrı bir tartışma yaratmaktadır. Bugünün modern toplumlarına bakıldığında ise artan nüfus, yönetimin ayrı bir iş olup, zaman ve uzmanlık istemesi doğrudan demokrasiyi mümkün kılmamaktadır. Atina'daki gibi vatandaşlar doğrudan yönetime katılabilir mi? Halkın tamamı oy kullanmaya muktedir mi?

Modern dönem öncesinde mülkiyet, cinsiyet, soy aidiyeti, okur-yazarlık gibi kriterlerle toplam nüfusun bir kısmı seçme ve seçilme hakkına sahipti. Yakın zaman modern demokrasilerinde ise mülk sahibi olup olmayışa, cinsiyete, soya bakmaksızın reşit olanlar oy kullanabilmektedir.

Türkiye için de durum aynıdır, ayırım gözetmeksizin herkes kanunlar önünde eşittir ve oy kullanabilmektedir.² Bir kişinin kullandığı oy, başka bir kişinin oyu ile denktir. Siyasi eşitlik ilkesine göre herkes bir oya sahiptir ve kimsenin oyu diğerinden daha kıymetli değildir. Beetham'a (2016: 154) göre de demokrasinin temelini oluşturan 'siyasal eşitlik ve halk denetimidir'. Atina döneminden bugüne kadar da demokrasi mücadelelerinin ortak noktasını 'siyasal eşitlik ve

halk denetimi' oluşturmuştur. Kısaca, egemenlik gücünü halktan alır ve doğrudan ya da temsili olsun, halkın rolü olmazsa olmazdır.

3.2. Siyasal Eşitlik Nasıl Sağlanır?

Siyasal eşitlik, demokrasinin ana taşlarından. Siyasal eşitliğin sağlanabilmesi için her bireyin tek oy kullanması ve her birinin fark gözetilmeksizin aynı değerde olması gereklidir. Tocqueville'e göre (1994: 24) siyasal eşitlik; aristokratların ayrıcalıklarının kaldırılarak (18.-19.yy'dan bahseder), birey haklarının korunduğu, fırsat eşitliğinin sağlandığı ve siyasi otoritenin toplumun rızasına dayanarak belirlendiği zaman gerçekleşir. Bu süreçte çoğunluğun, azınlığın haklarını ihlal etmesine izin verilmemeli ve azınlığın çıkarlarına haksız bir biçimde zarar vermesine açıkça karşı olunmalıdır (Dahl, 1993: 213). Bu minvalde, adil oy kullanımı sonrası oy çoğunluğunu alan kesimin yönetimde söz sahibi olduğu düzen, demokratik midir? Basit çoğunluk ile yarıdan bir fazla oyun yönettiği bir sistemden söz etmekteyiz. Neticede çoğunluk, azınlığı yönetmiş olacak ve çoğunluğun tiranlığı denilen bir zorbalığa yol açabilecektir (Mill, 2003: 76-77). Kazanan her şeyi alır (Hacker ve Pierson, 2010) mantığı ile hareket etmek demokrasinin özünü zedeleyecektir. Demokrasilerin temel problemlerinden olan bu konunun çözümü, siyasi çoğunluğun karşısındaki azınlık haklarının kontrol altına alınmasından geçer. Azınlık, kendi varlığını sadece oy sandığı başında hissetmemeli, kararları sisteme entegre edilmelidir. Azınlık haklarının demokrasi karşısında korunmasına alternatif çözümler üretilmelidir. Örneğin, bütçe ve yasama ile ilgili kararlar gündeme alınırken azınlığın görüşleri alınarak, müzakere gerçekleştirilebilir (Beetham, 2016: 162-163).

Kazananın eline sınırsız yetkiler vermek ve her şeyi hükmetme düşüncesini önlemek adına, temel hak ve hürriyetler anayasal güvence altına alınmalıdır. Yargı, yürütmenin etkisinden uzak ve bağımsız olup kuvvetler ayrılığı bulunmalıdır. Keza şu durum unutulmamalıdır, azınlıkta olan daima azınlıkta kalmayacak, muhtemelen değişik süreçlerde çeşitli alanlarda yer alacaktır. Örneğin, meclis, belediyeler, muhtarlıklar iktidarın değişik seviyelerde paylaşıldığı alanlardır (Yayla, 2019: 158) ve bu katmanlarda farklı görüşteki kişilerin görevlendirilmesi sağlanmalıdır. Bu paralelde bir devletin demokratik olabilmesi için çoğunluk-azınlık bakmaksızın tüm vatandaşların haklarının korunması gerekmektedir. Böylece seçilmişlerin, vatandaşlar üzerinde herhangi bir hakkının ya da üstünlüğünün olmadığı, üzerlerindeki yetkinin seçmenler tarafından verilmiş olup seçim süresince geçerli olduğu yasalarla güvence altına alınmış olacaktır.

Demokratik rejimlerin, "liberal ideoloji temelinde olması", bir zorunluluk değildir. Liberal ideolojinin rejimi de demokrasi olmak zorunda değildir. Ancak halkın egemen olduğu demokratik sistemden bahsederken, liberalizmdeki özgürlük anlayışının seçimlerde de olması beklenir. Bu noktada seçmen, özgür iradesi ve siyasal eşitliğe sahip

olarak karar vermelidir. Bu konuda Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10.maddesine göre "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz" Irka, sınıfa, mülkiyete ya da inanca göre ayırım yapılmaması adına da yine aynı maddenin devamında geçen "Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde (...) kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadır" maddesiyle eşitlik garanti edilmiş ve bunu sağlama görevi devlete yüklenmiştir. Seçmenlere dair ise Milletvekili Seçim Kanunu madde 2'de belirtildiği gibi "seçmen, oyunu tam bir serbestlikle kendisi kullanır" ve temsilde oylar eşittir.³ Demokrasi için vazgeçilmez olan bu konuların anayasal güvence altında alınması Türkiye'nin demokratikleşme yolundaki güçlü elidir.

3.3. Yönetim Kimin Yararınadır?

İnsanın özgürce karar alıp uygulama ve kendi hayatını idame etme isteği olağandır. Bunu yaparken de başka bireylerin hayatlarına zarar vermeksizin, özgürlüğü belli sınırlarda olmalıdır. Peki bireysel özgürlükler ve çıkarlar korunurken toplumsal fayda sağlanabilir mi? Dahl eserlerinde bu tartışmayı çeşitli şekillerde ele alır. Bireysel çıkarların toplumsal faydayı oluşturması ne kadar mümkündür? Bu süreçte demokrasi ortak faydayı nasıl garanti eder? Verdiği yanıtta öngördüğü yol; özgürlük, hak ve çıkarların korunması için vatandaşın devletin mutlak gücüne dahil olmasından geçer. Kararların ortak faydaya etki etmesi için demokratik hükümetten azı kabul edilmemelidir. Böylece demokraside özgürlüklerden bahsederken, salt birey çıkarında değil toplumsal etki yaratacak kararların alınıp uygulanmasında ortak faydaya/iyiye ulaşılmış olacaktır. Tocqueville'e göre de başarılı bir demokrasi modeli için toplumsal faydanın ön planda olması gereklidir. Bunun için yerelden başlanmalıdır çünkü bireysel özgürlük ve çıkarların topluluğun çıkarı ile harmanlanması yerelde olur. Ayrıca toplumsal bir çıkar oluştuğunda da her birey, ülkenin yararına olacak eylemleri kendi çıkarıymış gibi benimseyerek yine yerelden başlayan gönüllü mücadelesi ile hayata geçirebilecektir. Sonuçta temsili demokrasinin öznesi olan birey, hem oy kullanarak hem de aktif eylemleri ile yönetimin toplumsal olmasını sağlayacaktır (Akt: Kalfa ve Ataay, 2014: 41).

Birey hak ve özgürlüklerini korurken, toplumsal çıkarı gözden çıkartmak demokrasiye aykırıdır. Ancak bunun tersini de düşünmek gerekir. Devletin kendisine çizilen sınırlarda kalmayarak, yönetimi kendi çıkarına kullanması söz konusu olabilir (Taner, 2010: 157-160). Oluşacak olumsuz senaryoları engellemenin ilk yolu, anayasal devletin varlığıdır. Bunun için demokratik devlet, sınırlı bir devlet olmalıdır. Birey hak ve özgürlükleri kanunlar tarafından tanımlanmalı, seçilmişlerin ve onlara oy

kullananların toplumsal baskısını önlemek adına onları durduracak yargı organı ve kuvvetler ayrılığı olmalıdır. Her ne kadar seçilenler vatandaşların arasından gelse ve toplumsal faydayı icra etmek üzere göreve geldiklerini bilseler de unutkan(!) olabilirler.

Huntington'ın (2001: 43-44) dile getirdiği gibi tam anlamıyla demokrasinin işlenmesi etnik, dini ve mahalli gruplar arasındaki ilişkileri şiddetlendirebilir. Seçimlerin ardından defalarca iktidara gelen siyasi partiler, mevcut konumlarını temsil ettikleri kimliklerin merkezileşmesi için kullanabilirler. Bu da etnik gruplar arasındaki çatışmaları şiddetlendirir. Bu sebeple hangi etnik, dini, mahalli gruptan olursa olsun bireyi devletin karşısında güçlü kılabacak liberal anayasacılığın varlığı, çok partili siyasal hayat ve kuvvetler ayrılığı yönetimin tek yönlü şekillenmesini engelleyerek, tüm grupların temsil edildiği adil işleyişi mümkün kılar.

3.4. Siyasette Rekabet ve Seçimler

1820 yılında John Stuart Mill seçimlerde temsilin önemini 'modern zamanların büyük keşfi' olarak tanımlamıştır. Seçimlerde temsil sistemi, geleneksel düşüncenin panjurlarını silerek, orta çağ temsil pratiğinden modern demokrasi anlayışına geçişe yardımcı olmuştur. Temsil ile hükümeti etkileyenlerin kontrolüne katılmış olacak ve suistimal engellenerek, devletin mutlak gücüne dâhil olunmuş olacaktır, bu güce dâhil olmanın azı kabul edilemezdir (Dahl, 1998: 104-105). Bu paralelde liberal demokrasilere bakıldığında ülkeyi yönetme yetkisinin kaynağı, serbest ve adil seçimlerdir. Demokratik bir seçimden bahsedebilmek için temsilde adaletin olduğu, özgür koşullar içinde adil rekabet ortamı olmalıdır. Temsilde adalet ile beklenen, ülkedeki farklı görüşlerin aynı çatı altında 'parlamentoda' buluşabilmesi ve her kesimden fikrin beyan edilebilmesidir.

Dahl'a göre seçim sistemleri, azınlıkların görüşlerini yeterince yansıtabacak şekilde planlanmalıdır. Bunun için vatandaşlar siyasette rekabet edecek güçte parti çeşitliliğine sahip olmalı ve mecliste yüksek baraj sistemi engel teşkil etmemelidir. Ayrıca vatandaşın aktif katılımını teşvik etmelidir. Neticede parti kurulmasının önünde engeller olmamalı, kurulan bir siyasi parti eşit ortamda rekabet edebilmeli ve ekonomik kaynak sıkıntısı çekmemelidir. Ek olarak, seçim serbestliğinden bahsedebilmek için özgür düşüncüyü açıklama ve yayma, basın, haberleşme, bilgi edinme, kitle haberleşme araçlarından yararlanma, dernek, sendika ve siyasal parti kurma, bağımsız olarak veya bir siyasal parti içinde siyasal faaliyette bulunma haklarının olması gereklidir (Türk, 1995: 554). Bu çerçevede demokratik devletlerde siyasal eşitliğin olduğu ortamda belli aralıklarla, halkın iradesine dayanan seçimler gerçekleştirilmelidir. Tüm bunlara rağmen Dahl'a göre seçimler, çoğunluğun tercihlerini göstermekte etkisizdir. "*Seçimler iki sosyal kontrol işlevi görmektedir. İlki, liderlerin lider olmayanlara karşı sorumlu tutulmasını sağlarken, ikincisi ise bireyler ve/veya partiler arasında sürekli bir siyasal rekabeti ortaya çıkarmaktadır*" (Akt: Uslu,

2022:19)

Vatandaşla devlet arasında köprü vazifesi bulunan ve seçimlerin başrolü siyasi partiler, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 10.maddesinde vurgulandığı şekilde "*demokratik siyasi hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır*" (www.tbmm.gov.tr, 2021). Siyasi partiler arası rekabetin hakkaniyetle yürütmesi gerekir. Bu gayeye ulaşmak için de seçimler dönemsel politik kararlardan uzak, yasal güvence altında olduğu kadar uluslararası sözleşmelerle de korunmalıdır. Örneğin, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 21. maddesinde "Herkes doğrudan doğruya veya serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığıyla ülkesinin yönetimine katılma ve kamu hizmetlerinden eşit yararlanma haklarına sahiptir" denmektedir. Aynı maddenin 3. bendi "*Halkın iradesi, hükümet otoritesinin temelini oluşturmaktadır; bu irade, genel ve eşit oy hakkı ile gizli ve serbest oylama yoluyla, belirli aralıklarla yapılan dürüst seçimlerle belirtilir*" (ihd.org.tr, 2022) demektedir.

Türkiye'nin demokratikleşme yolundaki hamleleri birçok Avrupa ülkesine göre çok daha önce gerçekleşmiştir. Kadınlara 1930 yılında oy kullanma hakkı⁴, 1934 ise seçme ve seçilme hakkı verilmiştir. Oy kullanma yaşı ise Türkiye Cumhuriyeti Anayasası 'Siyasi Hak ve Ödevler' başlığı 67.maddesinde "onsekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halkoylamasına katılma haklarına sahiptir. Bu hakların kullanılması kanunla düzenlenir" (www.tbmm.gov.tr, 2021) şeklinde belirtilmektedir. Bunun yanında, aynı maddede belirtildiği üzere vatandaşların bağımsız olarak ya da parti adayı olarak seçimlerde aday olma hakkı vardır.

Demokrasinin var olması için halk egemenliği, siyasi partiler, seçimler ve siyasal eşitlik olmalıdır. Burada bir diğer önemli nokta da seçim usulü, oyların kullanımı ve sayım biçimidir. Türkiye'deki seçim sistemleri incelendiğinde 1946 yılında tek dereceli seçim sisteminin uygulanması, 1950 yılında gizli oy, açık sayım ilkesinin belirlenmesi ve 1961 yılı itibarıyla de nispî temsil sistemi uygulanmasıyla önemli adımlar atılmıştır (Emini, 2006, s. 535). Ayrıca seçim öncesi hazırlıklarının yapılması, adil ve demokratik bir seçim olması ve seçim sonrası takipleri için 1950 yılında Yüksek Seçim Kurulu kurulmuştur (ysk.gov.tr, 2022).

Seçimlerde adaleti ve yönetimde istikrarı sağlama çalışmalarının ardından bugün Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının 67.maddesine göre "seçimler ve halkoylaması serbest, genel, eşit ve gizli oyun kullanıldığı tek dereceli seçimler yapılmakta; oylar açık sayım ve döküm ilkesine göre sayılmaktadır. Ayrıca 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu 2.maddesine göre "seçimler yargı yönetim ve denetimi altındadır" (www.tbmm.gov.tr, 2021). Lakin hala devam eden birkaç olumsuz husustan bahsedilmelidir. Genel seçimlerde milletvekilli adayları ya da yerel seçimlerde belediye başkan adaylarının belirlenmesinde, güç siyasi partilerdedir. Vatandaş, partiler tarafından belirlenmiş listeleri oylamaktadır. Bu listelerin parti yönetimi tarafından belirlenmesinde hangi kistasların

alındığı şeffaf değildir. Ekonomik gelir seviyesi yüksek, prestij sahibi, halk arasında karizmatik etkisi olan, oy potansiyeli yüksek ve parti ideolojisine yakışan adayların olduğu isimlerin listede olma oranı ayrı bir araştırma konusunu oluşturmaktadır.

Listenin parti başkanının kararıyla hazırlanmasının dışında bir diğer engelse seçim barajıdır. Bu konuda Sartori (1994: 10) siyasi partiler için makul olan barajı belirlemenin zor olduğunu, ancak %10'luk bir barajın yüksek bir engel olduğunu söyler. Ülkelerin siyasi sistemini inceledikten sonra makul barajın ne olacağına karar verilebileceğini dile getirir. Uygulanan barajın altında kalan partiler parlamentoya girememekte ve mecliste temsilen yer alamamaktadır. Türkiye’de seçim barajı uzun tartışmaların ardından Milletvekili Seçimi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Md.1) ile %10 ibaresi %7 şeklinde azaltılmıştır (Resmî Gazete, 2022).

Demokrasi adına atılan radikal bir adım 2014 yılı seçimleri itibarıyla cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesidir. Yasama ve yürütmenin aynı gün, fakat ayrı oylanacağı seçimlerde, milletvekili ve cumhurbaşkanı belirlenmektedir. Böylece seçmen, yürütme makamında görmek istediği lider ile meclisteki temsilci arasında sandık üzerinden bir ayrım yapabilecektir (Alkan, 2018: 149). Yeni sistem demokrasiyi bir anlamda güçlendirirken, cumhurbaşkanının aynı zamanda partili olabilmesi, muhaliflik açısından antidemokratik göstergedir.

Son yıllarda artan demokratikleşme yeniliklerine rağmen Türkiye’nin Freedom House raporlarındaki durumu pek de iç açıcı değildir. 2023 yılı raporuna göre Türkiye’nin özgürlük puanı 100 üzerinden 32 ile özgür olmayan ülke olarak yer almıştır (freedomhouse.org, 2023). Önceki yıl raporlarında da benzer puanı alan Türkiye’nin bu düşüklükte derecelendirilmesinin gerekçesi ise “*Türkiye’de hükümet ile devlet özdeşleşmiş, muhalefetin yargıya, medyaya ve ekonomik kaynaklara erişimi sınırlandırılmış ve böylece iktidar ile muhalefet arasında ‘eşitsiz bir mücadele alanı’ ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla seçim sonuçları hala öngörülebilir olmaktan uzak olmakla birlikte, seçime giden süreç eşit ve hakkaniyetli değildir*” (Oğuz, 2019: 96) şeklindedir. Ancak bunun yanında raporun eleştirilmesi gereken bir yanı da Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ)/Paralel Devlet Yapılanması (PDY) destekçilerine ve solculara aşağılayıcı hareketler ve işkence yapıldığı kısmıdır. Türkiye’yi, tam gerçeği yansıtmayacak şekilde ele alan raporda, maalesef ki antidemokratik Türkiye imajı çizilmeye çalışılmaktadır.

Özetle, demokrasiden bahsederken seçimlerin, rekabetçi siyasetin, seçim sisteminin, seçmen özgürlüğünün yeri ayrı düşünülemez. Türkiye bu açıdan değerlendirildiğinde, henüz eksik kalan yanları çok olmakla birlikte, demokratikleşme çabası içinde düzenlemeler yapmaktadır.

3.5. İnsan Hakları

“İnsan hakları; din, dil, ırk, siyasi görüş ve cinsiyet farkı

gözetmeksizin tüm insanların insan olmasından dolayı sahip olduğu haklardır. Bir insan, kim ve nerede olursa olsun yalnızca insan olmasından dolayı bu haklara sahiptir” (Can, 2019: 2156). Bu hakların evrensel olarak korunması ve eşit olarak tüm insanlar için geçerli olması mümkün müdür? Genel kanı, insan haklarının korunmasının kanunlar yoluyla sağlanmasıdır, bunun için de en uygun sistem demokrasidir (Beetham, 2016: 153). Çünkü halk denetimi ve siyasal eşitliğin olmak zorunda olduğu demokrasilerde, insan hakları odağında hareket edilir.⁵ Dahl’a göre de özgürlük ve çıkarlar için ideal siyasi yönetim demokrasilerdir. Çünkü demokrasi sadece bir yönetim şekli değildir, haklar politik kurumlarda zorunlu unsurlar olduklarından, demokrasi beraberinde haklar sistemini getirmektedir. Ancak yazılı kanunların ve anayasaların olması yeterli değildir, bu hakların etkin varlığı için ulaşılabilir olması ve uygulanması gereklidir. Siyasi yöneticilerden kaynaklı hak istismarından korunmak adına da hükümetin belirlenmesinde vatandaşın aktif rolü önemli yer tutmaktadır (Dahl, 1998:52-55).

Türkiye’nin cumhuriyet ile demokrasiye geçtiği ve insan haklarında âdil olduğu söylenebilir mi? Maalesef ki 1946 öncesi dönem uygulamalarında bunu söylemek pek mümkün değildir. Laik olma mücadelesi adı altındaki birçok eylemde, hak ihlali olduğu görülmektedir. Misal; şapka ve kıyafet reformu ile Batı’ya benzeme çabası antidemokratik sonuçlar doğurmuştur. Cumhuriyet sonrası tek parti döneminde reformlara uymayanlara İstiklal Mahkemesi kararlarıyla uygulanan idam cezaları, özgür medyanın susturulması, kapatılan gazeteler, kapatılan siyasi partiler, görmezden gelinen insan hakları siyasi tarihin üzücü gerçekleridir. Toplum planlanan doğrultuda laiklik söylemleri temelinde değiştirilip, düşünce ve inanış söndürülmeye çalışılmıştır. Keza çok partili hayat sonrası da başörtüsü nedeniyle eğitim ve çalışma hakkından yoksun bırakılan kadınların var olduğu ‘özgürlüklerden noksan yıllar’ yaşanmış, Türk Silahlı Kuvvetleri’nde ülkenin savunulması için canını ortaya koyan askerlerin eşit tesettürlü ise o askerlere cezai uygulamalar yapılmıştır.⁶

Demokratikleşme yolunda bugünün Türkiye’sinde eksik kalan yanlar vardır. Cumhuriyet sonrası tek parti döneminde reformlara uymayanlara İstiklal Mahkemesi kararlarıyla uygulanan idam cezaları, senelerce süren başörtüsü yasakları, özgür medyanın susturulması, kapatılan gazeteler, kapatılan siyasi partiler, görmezden gelinen insan hakları ve dahası. 2023 Türkiye’sine demokrasinin dört dörtlük işlediğini söylemek güçtür, bunu sağlamak kolay da değildir. Belki bazılarına göre gerek de yoktur.

Uygulamalar, kanunlar/beyannameler ile aynı paralelde olmasa da insan haklarının temel koşullarda dengelenmesi için Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi hazırlanmış ve 1948’de ilan edilmiştir. Türkiye de iki yıl sonra beyannameyi imzalamıştır. Darbe kalemiyle yazılan 1982 Anayasası da Türkiye Cumhuriyeti’nin nitelikleri belirtilirken Genel Esaslar başlığı altında ‘insan haklarına saygılı’ bir hukuk devleti olduğunu yazmaktadır.

Devamında 12.maddede “Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir” (www.tbmm.gov.tr, 2021) beyanıyla bu haklar anayasal güvence altına alınmıştır. Kavramın anayasada yazılı kelime öbeği olarak kalmamasına adına bu paralelde politika üretilmesi, uygulanması ve denetlenmesi gerekir. Türkiye bu konuda Avrupa Birliği’ne uyum sürecinde son yıllarda hareketlilik yaşamıştır.

Türkiye, Freedom House raporlarında (bir üst başlıkta bahsedilen) her ne kadar antidemokratik bir ülke olarak yer alsada son dönemde hak odaklı olumlu hamleler de yapılmıştır. Örneğin, Avrupa Birliği’ne (AB) tam üyelik sürecinin de etkisiyle, 2004 yılında insan haklarının ülkesel ölçekte değil, evrensel olarak geçerli olup korunması için iç hukuku bağlayıcı değişiklik yapılmıştır. Buna göre Anayasa’nın 90. maddesi yürürlüğe geçmiştir. Temel hak ve özgürlüklere ilişkin uluslararası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyumsuzluklarda, uluslararası antlaşma hükümlerinin esas alınacağı kabul edilmiştir (Başbakanlık Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı, 2013). Böylece uluslararası hükümler, insan haklarına aykırı kararlarda ivedilikle devreye girecektir.

Bir diğer örnek, 2010 yılında demokratik açılım olarak geçen Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi’dir. Proje, başta terör olmak üzere, azınlıkların, tüm etnik ve mezhep gruplarının sorunlarını ve ekonomiyi ele almayı, bu alanlarda iyileştirme yaparak olumsuzlukları en aza indirmeyi amaç edinmiştir (AK Parti Tanıtım ve Medya Başkanlığı, 2010). Hükümetin, terör eylemleri yapan PKK ile işbirliği yapmakla suçlanmasına da neden olan bu proje, muhalifler tarafından çokça eleştirilse de esasen terör eylemlerinin bitirilmesi niyetiyle ortaya konmuş, Türk-Kürt ayrımı yapılmaksızın demokrasiyi genişletme temelli hazırlanmıştır. Aynı yıl içinde insan hakları ve demokrasi ilişkisinde atılan önemli bir diğer adım Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru hakkının getirilmesidir. Bireysel başvuru hakkı Mahkeme’nin görev ve tanımlarına eklenmiş ve bu hakkı kullanma yolu tanımlanmıştır (mevzuat.gov.tr, 2022). Bu hak ile iç hukuk yolunda alternatif oluşturulmuş ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne başvuru sayısını azaltmak hedeflenmiştir.

Demokrasi ile insan hakları arasındaki ilişki dışsal değil, içsel bir ilişkidir. Yani insan hakları demokrasinin vazgeçilmez bir parçasını oluşturur (Beetham, 2016: 156). Bu görüş ile Türkiye’de olumlu politikalar uygulandığı gibi, hak kaybına uğrayan ya da hakları hiç savunulmayan kesimler de mevcuttur. Türkiye’nin 1948 yılında Evrensel İnsan Hakları Beyanamesi’ni imzalamasına ve anayasada konuya yer vermesine rağmen, İstanbul Sözleşmesi taraftarları, kadın cinayetleriyle mücadele platformları, çocuk istismarını önlemeye yönelik çalışan gönüllüler ve LGBT savunucuları gibi pek çok sivil toplum kuruluşu/inisiyatifleri, Türkiye’nin insan hakları konusunda geride olduğundan şikâyet etmektedir. Dahl’ın da sıklıkla vurguladığı gibi halkın sadece seçimde rol almasını

beklemek yetersiz bir beklentidir. Halk her yeredir, yalnızca sandık başında değil. Bu bilinçte, istikrarlı bir demokrasi için bütüncül bakış açısıyla tüm toplumu kapsayan ve dönemin ihtiyaçları paralelinde politikaların uygulanması gerekir. İnsan hakları ve sivil toplum başlığında görüldüğü üzere demokratikleşme süreci, insan odaklı, çok paydaşlı ve bilinçli eylemlerin varlığıyla demokratikleşmeye katkı sağlanabilir.

3.6. Vesayet Denetimi ve Demokrasiye Müdahale

Genel çerçevesiyle ülkenin tehditlere karşı güvenliğini sağlamak üzere ordu; milletin bağımsızlığını, ülkenin bütünlüğünü korumak ve ortak iyiye ulaşma yolunda ise devlet görevlidir. Ülkenin bölünmezliği adına benzer rolleri olan devlet-ordu, birbirlerine karşı tehdit içeren eylemler de içermektedir. Dahl’a göre demokratik siyasi kurumların gelişimi veya sürdürülebilirliği, askeri ve polis güçlerinin demokratik yollarla seçilmiş yöneticilerin tam denetimi olmadan gerçekleşmesi pek mümkün değildir. Yabancı müdahale riskinin ötesinde, demokrasiye yönelik en büyük iç tehdit, fiziksel gücü kullanabilme yeteneğine sahip liderlerden kaynaklanır ki bunlar özellikle askeri güçler ve polistir. Eğer demokratik yolla seçilmiş yöneticiler, özellikle de büyük fiziksel güçleri kullanabilme yeteneğine sahip asker ve polis üzerinde etkin bir kontrol sağlayacaklarsa, bu kurumların üyeleri, özellikle subaylar, seçilmiş sivil otoritelerin kararlarına uymak zorundadır. Polis ve askerin, seçilmiş liderlere tabi olmaları, sağlam bir biçimde yerleşmiş ve esnek olmayan bir şekilde sağlanmalıdır. Özü itibariyle, etkili sivil denetimin olmaması durumunda demokrasinin başarılı olma olasılıklarının solgunlaşacağı gerçeğindedir. (Dahl, 1998:148-149)

Uzak geçmişe bakarsak Osmanlı Döneminde, Yeniçerilerin ıslahat yapma mücadeleleri adı altında padişaha karşı başkaldırdıkları bilinmektedir. Bu gerekçeyle de II. Mahmud yeniçeri ocağını ilga etmiştir (Sezer, 1997: 215). Yakın geçmişte ise ikisi askeri nitelikte tam müdahale (1960 ve 1980), biri yarı askeri müdahale (12 Mart 1971), biri post modern müdahale (28 Şubat 1997), biri e-müdahale⁷ (27 Nisan 2007) ve sonuncusu 15 Temmuz 2016 tarihli başarısız askeri darbe girişimi yapılmıştır (Aksu, 2018: 5955).

Darbeler, ordunun müdahalesi “kurtarılması gereken devlet”⁸ misyonu ile gerçekleştirilmiştir. Kendilerini bilgili, aydın olarak tanımlayan bu grup (ordu) kurtarıcılık yaklaşımından vesayeti çıkarmıştır (Kahraman, 2008). Darbecilerin mantığında, bir devleti kurtarılması gereken sınıra götüren siyasilerdir ve onları dizginlemek gereklidir. Buna engel olma vazifesi de orduya düşmektedir.

Cumhuriyet tarihinin 27 Mayıs 1960 tarihli ilk askeri darbe girişimi, Milli Birlik Komitesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Okunan bildiriye ‘kardeş kavgalarına meydan vermemek ve demokrasiyi içine düştüğü buhrandan kurtarmak’ maksatlı Türk Silahlı Kuvvetleri’nin ülke yönetimine fiilen el koyduğu duyurulmuştur. İlerleyen yıllarda ülke içinde ekonomik krizler, üniversite öğrencileri arasında Amerika karşıtı eylemler ve ordu içindeki

hareketlenmeler gerekçelendirilerek 12 Mart 1971’de Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk muhtırası okunacaktır. Muhtıra sonrası ordunun etkisiyle 1971 ve 1973 yıllarında Anayasa’da önemli değişiklikler yapılmıştır. Ordunun siyasi ağırlığının artırılması için, Milli Güvenlik Kurulu’ndaki (MGK) asker üyelerin sayısı artırılmış; askeri alanda önemli özerkliklerin önü açılmıştır. Bunlardan demokrasiye zarar veren ise Askeri Yüksek İdare Mahkemesi ve Askeri Yargıtay’ın kurulmasıdır. Böylece askerler, askeri nitelikteki mahkemelerde yargılanacak ve bir nevi güvence altında olunacaktır. Askeriye sadece yargısal anlamda değil, bütçe alanında da rahatlatılmıştır. 1050 sayılı Genel Muhasebe Yasası’nın 99’ncü maddesinde yapılan değişiklikler ile Sayıştay’ın Milli Savunma Bakanlığı’nı denetleme yetkisi kaldırılmıştır. 1971 muhtırası, 1960 darbesi gibi siyasi partileri kapatıp meclisi feshetmeye de yine Türk demokrasi tarihine zarar veren kararlar alınmış ve darbe meşrulaştırılmıştır.

1971 yılındaki müdahaleden dokuz yıl sonra 12 Eylül 1980 yılına gelindiğinde Genelkurmay Başkanı Kenan Evren önderliğinde bir başka darbe girişimi gerçekleştirilmiş ve akabinde sıkıyönetim ilan edilmiştir. Darbenin gerekçesi, “ülke bütünlüğünü korumak, milli birlik ve beraberliği sağlamak, muhtemel bir iç savaşı ve kardeş kavgasını önlemek, devlet otoritesini ve varlığını yeniden tesis etmek ve demokratik düzenin işlemesine mâni olan sebepleri ortadan kaldırmaktır” (Sefer, 2016: 273). Maddenin devamında parlamento ve hükümetin feshedildiği, vekillerin dokunulmazlığının kaldırıldığı, sıkıyönetim ilan edildiği belirtilmektedir. Durum 1960 darbesi ve 1971 muhtırasına göre çok daha serttir. Darbenin akabinde, yeni bir anayasa hazırlanmıştır. 1982 Anayasası atanmış bir meclis eliyle oluşturulan, özgürlükleri daha kısıtlayıcı ve vesayetçi maddeleri içermektedir. Vesayetçi olması çeşitli kararlarda ve kurumlarda bellidir. “Meclis için Anayasa Mahkemesi, yürütme ve idare için MGK ve Danıştay, dini hayat için Diyanet İşleri Başkanlığı, üniversiteler için YÖK, yargı için HSYK ve kısmen Yargıtay, siyasi partiler için Anayasa Mahkemesi birer vesayet organı konumundadırlar. Cumhurbaşkanı ise hem genel olarak devlet sistemi için hem de daha özel olarak yürütme ve idare için bir vesayet makamı olarak öngörülmüştür” (Erdoğan, 2020).

İlerleyen yıllarda görülecektir ki bu kurumlar tarafsız ve demokrasi temelli hareket etmeyecektir. Örneğin, Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru yolu uzun yıllar kapalı olacak⁹, Anayasa değişiklikleri sadece şeklen incelenebilecek, konu açısından ele alınamayacaktır. Ayrıca mahkemenin verdiği siyasi parti kapatma kararları, 2008 yılı başörtüsü düzenlemesine ilişkin kararı, 2007’deki Cumhurbaşkanlığı seçimine ilişkin kararları bağımsız bir yargıdan ziyade, etkin bir siyasal muhalefet gibidir (Aksu, 2018: 5955).

Türk demokrasisini zedeleyen bir diğer girişim de 28 Şubat 1997’de şeriatın büyüdüğü ve ülke bütünlüğünün tehlikeye girdiği düşüncesi ile ordu tarafından hazırlanan ‘irtica ile mücadele eylem planıdır’. Görüldüğü gibi devrimler halk

tabanlı eylemler ile gerçekleşmemiştir. Ordu eliyle tepeden ve devlet seçkinleri etkisiyle gerçekleştirilmiştir. Bu durum, Türk demokrasisinde güçlü bir askeri-bürokratik vesayet olmasına zemin hazırlamıştır (Özbudun, 2011: 148-150).

Tüm bu süreçler için tartışılması gereken konu, ordunun devlet işlerine müdahalesini yasal dayanakla yaptığını belirtmesidir. Bu madde Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu eski 35. maddesidir: “*Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; Türk yurdunu ve anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyeti’ni kollamak ve korumaktır.*”. Görülmektedir ki, madde içeriğindeki koruma ve kollama yetkisi darbe girişimi yapmak üzere orduya güç vermiştir. Parlamentodan beklenen hamle 2013 yılında gelmiş ve 35. madde “*Silahlı Kuvvetlerin vazifesi; yurtdışından gelecek tehdit ve tehlikelere karşı Türk vatanını savunmak, caydırıcılık sağlayacak şekilde askeri gücün muhafazasını ve güçlendirilmesini sağlamak, TBMM kararıyla yurtdışında verilen görevleri yapmak ve uluslararası barışın sağlanmasına yardımcı olmaktır*” şeklinde değiştirildi.

Halkın egemenliğini temel alan demokrasi, askeri devrimler ile taban tabana zıttır. Seçimle gelen meclis, ordu eliyle ilga edilmektedir ve Türkiye demokrasisinin yüz kızartan geçmişidir. 2000’li yıllara gelindiğinde Avrupa Birliği’ne dâhil olabilmek için çeşitli reformlar yapılmıştır. Bu anlamda, “*MGK genel sekreterliğinin sivilleştirilmesi ve üyeler arasında sivil üyelerin artırılması, olağanüstü halin kaldırılması, birtakım askeri uygulamaların son verilmesi, Anayasa Mahkemesi ve HSYK’nın yapısının değiştirilmesi, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun getirilmesi, Kamu Denetçiliği Kurumu’nun kurulması gibi düzenlemeler demokratikleşme düzeyinin 2000’li yıllar öncesine göre arttığını göstermektedir*” (Aksu, 2018: 5955).

Bir yandan demokratikleşme mücadelesi verilirken, diğer taraftan maalesef ki demokrasiye zarar verecek büyük çaplı girişimler son bulmamıştır. 27 Nisan 2007’de Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt, Abdullah Gül’ün cumhurbaşkanlığı adaylığına karşı laiklik tehdidi vurgusuyla e-muhtıra yayınlamıştır. İlginç ve olması gereken bir şekilde ‘ilk defa’ hükümet karşı bildiriyle yanıt vermiştir. Bu yanıt, ordunun hükümetin emrinde olduğunu siyasete müdahale edemeyeceğini hatırlatmıştır. Bu karşı tepki, askeri vesayet in kırılmasında önemli bir ilk adım olmuştur (Yayla, 2018: 112-117). Hükümetin ordu karşısındaki tavrı açıktır, ‘seçmenin gücü arkamdadır’ emektedir. Bu paralelde 2010 yılında anayasa değişikliği yaparak 1980 askeri darbesini gerçekleştiren ve hayatta olan Milli Güvenlik Konseyi üyelerinin yargılanmasının önünü açmış, geç de olsa temsili fakat mühim bir karar vermiştir (resmigazete.gov.tr, 2022).

Türkiye demokrasi tarihinde maalesef ki darbe girişimleri belli aralıklarla nüksetmektedir. En son 15 Temmuz 2016’da darbe girişimi gerçekleşerek antidemokratik olaylar yaşanmıştır. Daha önceki darbe girişimlerinden farklı olarak, halk demokrasiye sahip çıkmış ve bir nevi ‘benim oyuyla geleni indiremezsin’ demiştir. Darbenin geri püskürtülmesinde ana etken halk olmuştur. Ana muhalefet

partisinin tutumu, polislerin ve bürokratların darbe girişimini desteklemeyişi de birlik ve beraberliği desteklemiş, öldürülemeyen Türkiye demokrasisi daha da güçlenmiştir (Yayla, 2018: 112-117).

Demokrasi ilkelerini Türkiye siyasi tarihine ve son dönem gelişmelerine odaklayarak baktığımızda, yaşanan darbe girişimleri ve muhtıralar ordunun etkisini ve siyasi kültürün güçlü olmadığını göstermektedir. Türkiye'nin geleceğini halkın seçtiği parlamentoya bırakmak ordu için daima güvensizlik oluşturmuş ve kendisini siyasi sahneden geri çekememiştir. Öyle ki, darbelerin ardından anayasayı da değiştirme ihtiyacı hissetmiştir.

2021 Türkiye'sine bakıldığında son dönem siyasi kararları demokratikleşme yolunda bir nebze ilerleme sağlamıştır. EMASYA'nın (emniyet-asayiş-yardımlaşma) risk oluşturması kaynaklı kaldırılması ve 2016'da bazı değişikliklerle kabul edilmesi, Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıklarının (Kara-Deniz-Hava) doğrudan Millî Savunma Bakanlığı'na, Jandarma'nın İçişleri Bakanlığı'na bağlanması bu düşüncenin ürünleridir (resmigazete.gov.tr, 2022) Aynı şekilde Askeri Mahkemelerin kaldırılması ve askerin de sivil mahkemelerde yargılanmaya başlaması demokrasi yolundaki radikal kararlardır. Amaç sivil idareyi güçlendirmek ve muhtemel ihtilal girişimlerini azaltmaktır.¹⁰ Tam da bu noktada sormak gerekir: Konusuna göre uzmanlaşmanın revaçta olduğu dünyada, Askeri Mahkemeler de gelecekte eski rolünü üstlenebilir mi? Tıpkı EMASYA gibi geri döner mi? Bu soruya net bir yanıt vermek kolay değildir.

Ordu-devlet ilişkisinde gerçekleştirilen bir diğer yenilikse 7. AB Uyum Paketi'nde, MGK Genel Sekreterliği ile ilgili yapılan değişikliklerdir. Artık MGK Genel Sekreteri'nin asker olma şartı kaldırılarak sivil olmasının yolu açılmıştır. Böylece MGK çağdaş demokrasilerde olduğu gibi, hükümetin millî güvenlik politikalarındaki danışma organı halini almıştır. Nitekim yeni duruma göre MGK Genel Sekreteri'nin atanmasına ilişkin takdir yetkisi cumhurbaşkanına verilmiştir (www.mgk.gov.tr, 2022). Devlet-ordu ilişkisinde millî iradeyi, adaleti, eşitliği ve millî çıkarları ortaya koyan ve bunlardan beslenen bir ilişki kurulmalıdır. Türkiye için bu yola henüz girilse de umut her daim vardır.

4. Sonuç

Bu çalışma, demokrasinin temel gerekliliklerini Robert Dahl'ın belirttiği asgari koşullar doğrultusunda ele alarak, demokratikleşme ilkeleri ve Türkiye'nin demokratikleşme sürecini karşılaştırmaktadır. Demokrasi, farklı siyaset bilimciler tarafından çeşitli şekillerde açıklanan bir kavram olmakla beraber, hepsinin ortak özelliği 'katılım' üzerinedir. Ve temelde insanların özgür iradeleriyle yönetimde söz sahibi olduğu ve toplumsal farklılıkların bir arada yaşamasına olanak tanıyan bir yönetim şeklidir.

Demokrasiyi diğer yönetim biçimlerinden ayırmak halkın

kimlerden oluşacağı, siyasi yöneticilerin nasıl göreve geleceği, siyasi katılım ve eşitliğin nasıl sağlanacağı, seçim yönteminin nasıl olacağı gibi soruları yanıtlamak gerekir. Bu doğrultuda Dahl'a göre geniş ölçekli bir demokrasinin hayata geçmesi için gerek duyulan temel uygulamalar ve kurumlar vardır. Dahl, ilk olarak seçilmiş yöneticilerin varlığına vurgu yapar. Modern büyük demokratik hükümetlerde, bu yetkililer vatandaşlar tarafından anayasal olarak seçilir. İkinci olarak, bu yöneticilerin seçilmesi için özgür, âdil ve düzenli seçimlerin düzenlenmesi ve özgür iradeyle oy kullanılması gerekliliğini dile getirir. İfade özgürlüğü ve bilgiye serbestçe erişim olması gereken bir diğer şarttır. Dahl'ın demokrasinin gerekliliklerini sağlayan kurumların bir diğer önemli bileşeni örgütsel özelliiktir. Tüm siyasi partiler, çıkar grupları, dernekler, kurumlar ve kuruluşlar kendi işleyişlerinde bağımsız olmalıdır. Vatandaşlar da bu kurumlarda kendi siyasi düşüncelerine göre hareket edebilmelidir. Dahası, ülkede sürekli ikamet eden herkes bu hakların hiçbirinden mahrum bırakılmamalıdır.

Demokrasi türlerini Madisoncu demokrasi, popülist demokrasi ve poliarsi olarak adlandıran Dahl; John Stuart Mill ile benzer şekilde, büyük toplumlarda doğrudan demokrasinin pratik olmadığını savunarak temsili bir sistemin gerekliliğine işaret eder.

Demokrasiye geçiş anlık ve kısa vadeli değildir. Huntington'un dayanağına göre dünyada üç ileri, iki geri ters dalgadan oluşmuştur. Nihayetinde, demokrasi dalgası pek çok ülkeye yayılmıştır. Kendisini demokratik olarak tanımlayan pek çok ülke olsa da her söylem gerçeği de yansıtmamaktadır. Bu gerçeği test etmek için Robert Dahl'ın belirttiği demokrasinin asgari koşulları; seçilmiş organlar tarafından yönetim, siyasal eşitlik, seçme ve seçilme özgürlüğü, rekabetçi çok partili seçimler, güçlü sivil toplum, ifade ve bilgi edinme özgürlüğü ilkelerini ilgili ülke özelinde incelemek gerekir. Bu minvalde demokratik olduğunu söyleyen bir ülkeye ilk sorulması gereken soru, seçimler ve siyasal eşitliğin içeriğine dair olmalıdır. Bu soruyu Türkiye için sorarsak Türkiye'de ırk, millet, din, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin herkes eşittir ve siyasal eşitlik vardır. Haklar anayasal güvence altındadır. Tüm vatandaşlar eşit siyasal hak ve özgürlüklerden faydalanabilir. Ancak anayasal güvence ya da kanunların varlığı, tüm kanun maddelerinin doğru içerikte olduğunun göstergesi değildir, uygulamaya da bakmak gereklidir. Demokrasiden bahsedebilmek için bu kanunların yapımında yetkili vekiller hangi usulle seçildi, oy kullanımı ve sayımı nasıl oldu sorularının yanıtını bilmek gereklidir.

Türkiye'de oylar serbest, gizli ve eşit olarak, çok partili rekabetçi seçimlerde kullanılır. Siyasi parti kurmanın önünde engel olmayıp, herkes dilediği oyu kullanmakta serbesttir. Seçim sisteminde 18 yaş itibariyle seçme ve seçilme hakkının olması, oyların gizli kullanımı, açık sayımı halk iradesini sandığa demokratik yollardan yansıtmaktadır. Bu konuda Türkiye'nin durumu demokrasiyle örtüşmektedir ve birçok Avrupa ülkesine göre siyasal haklar (örneğin

kadınlara seçme-seçilme hakkı) daha önce vermiştir.

Türkiye’de çok partili siyasi hayata geçiş demokratikleşmede önemli bir mihenk taşıdır. 1950 seçimleriyle Demokrat Parti %55.2 gibi yüksek bir oyla iktidara gelmiş ve tek parti otoritesi değişmiştir. Çok partili siyasal hayat günümüzde devam etmektedir. Seçimlerde demokrasinin zayıf yanı seçim barajıdır. Meclise girmek için gereken baraj sınırı 2022 yılında %10’dan %7’ye düşürülmekle beraber temsilde adalet ilkesine ters düşmektedir.¹¹

Demokrasinin bir diğer gerekliliği devletlerin insan haklarına saygılı olmasıdır. Türkiye’nin 1948 yılında Evrensel İnsan Hakları Beyanname’sini imzalamasına ve anayasada konuya yer vermesine rağmen ne kadar başarılı olduğu tartışılır. Cumhuriyet sonrası tek parti döneminde reformlara uymayanlara İstiklal Mahkemesi kararlarıyla uygulanan idam cezaları, senelerce süren başörtüsü yasakları, özgür medyanın susturulması, kapatılan gazeteler, kapatılan siyasi partiler ile özgür bir toplumsal hayattan bahsetmek zordur. Son dönem Türkiye’inde ise özellikle Cumhurbaşkanı Kararı ile Resmi Gazete’de yayımlanan İstanbul Sözleşmesi’nden Türkiye’nin çekilmesi ardından¹² kadın cinayetleriyle mücadele platformları, çocuk istismarını önlemeye yönelik çalışan gönüllüler gibi pek çok sivil toplum kuruluşu/inisiyatifleri, Türkiye’nin insan hakları konusunda geride olduğundan şikâyet etmektedir. Bu konuda yıllardır mücadele devam etmektedir, özellikle Avrupa Birliği’ne tam üyelik sürecinde insan hakları temalı çalışmalar yürütülmektedir. Bunlardan biri Türk-Kürt gerginliğini azaltmak üzere Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi’dir. Dönemin karar alıcıları, toplumdaki tüm kesimlere hoşgörü ile yaklaştığının mesajını vermek istemiştir. Demokrasiye geçişin bir anda olmadığını dile getirirken, benzeri adımlar ile hedefe yaklaşılabileceği umulmaktadır.

Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru hakkının getirilmesi, MGK Genel Sekreterliğinin sivilleştirilmesi, Askeri Mahkemelerin kaldırılması, Anayasa Mahkemesi ve HSYK’nın yapısının değiştirilmesi, Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin getirilmesi yine yakın dönemde gerçekleştirilen demokratikleşme hareketleridir.

Türkiye demokrasisine en büyük hasarı veren geçmişteki darbelerdir. Öyle ki rutin bir şekilde on yılda bir devlet-ordu gerilimi yaşanmıştır. 1960 askeri darbesi, 1971 müdahalesi, 1997 post modern müdahalesi, 1980 askeri darbesi, 2007 e-muhtırası ve en son 2016 yılı başarısız darbe girişimidir. Ordu, halkın iradesini hiçe saymaktadır. Kendince ülkeyi kurtarma telaşına düşerek meclisi feshetmekte ve siyasi partileri kapatıp, yeni anayasa hazırlıklarını gerçekleştirmektedir. Vatandaşın rızası ve bilgisi olmadan, tepeden inme devrim gerçekleştirmek, hiçbir demokrasiye sığmaz. Darbe ve sonrasında yaşanan yargılamalar, idamlar, cezalar ülkeyi demokratik, ekonomik, psikolojik açıdan geriye götürmektedir. 15 Temmuz sonrası olağanüstü hâl döneminde kişi ve hak özgürlüklerinin kısıtlanması, geriye dönük sürecin olağanüstü hâl nedeniyle yargıya kapalı

olmasının da demokrasi ile ilişkisi tartışılmalıdır.

Sonuç olarak; Dahl, özgürlük, hak ve çıkarların korunmasının demokrasi ile sağlanmasının güç olduğunu ancak en iyi yolun demokrasi olduğunu kaleme alır. Bunun için poliarşi kavramını kullanır ve siyaset bilimciler arasında yaygınlaştırmaya çalışır. Ona göre demokrasinin gerçekleşmesi, vatandaşın devletin mutlak gücüne dahil olmasından geçer. Kararların ortak faydaya etki etmesi için demokratik hükümetten azı kabul edilmemelidir. Tocqueville’e göre de başarılı bir demokrasi modeli için toplumsal faydanın ön planda olması gereklidir. Bu ilkeler ve Türkiye’deki gelişmeler doğrultusunda görülmektedir ki demokraside başarılı uygulamaların inşa edilmesi uzun yılları kapsamaktadır. Çünkü demokrasi varılması gereken bir son değil, uzun soluklu süreçtir. Türkiye de bu yolda nice sorumluluk, hak ve özgürlük mücadelesi yürütürken, siyasi politikalar da bu güdüyle güncellenmektedir.

Notlar

¹ 20.yüzyıl

² Türkiye’de oy kullanmanın istisnaları vardır: Silah altında bulunan er ve erbaşlar ile askeri öğrenciler, taksirli suçlardan hüküm giyenler hariç ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlüler oy kullanamazlar (YSK, Karar No: 590, Resmi Gazete, 31.12.2013, sayı 28868 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/12/20131231-25.htm>).

³ Seçim konusuna dair ayrıntılar ‘Siyasette Rekabet ve Seçimler’ başlığı altında ele alındığından, seçim sisteminden bahsedilmemiştir.

⁴ 1930 yılı, birçok Batı ülkesinin öncesine tekabül etmektedir.

⁵ Kendini demokratik olarak tanımlayan devletlerin hepsinde böyle midir tartışılır. Lakin genel çerçevede olması gereken ve beklenendir.

⁶ Emekli Kd. Alb. Fevzi Yurtoğlu ile gerçekleştirilen mülakatta edinilen bilgiler doğrultusunda yazılmıştır. Görüşme tarihi: 20.11.2022.

⁷ Elektronik müdahale ya da elektronik muhtıra: Genelkurmay Başkanlığı’nın resmi internet sayfasında yayımlanan uyarı yazısı.

⁸ Bunun temeli, devletin bilgiye sahip olan elitler eliyle dönüştürülmesidir ve kaynağı 1906 Kongresi’dir.

⁹ Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru 2012 yılında açılmış ve kabul edilmektedir.

¹⁰ Emekli Kd. Alb. Fevzi Yurtoğlu mülakatı. Görüşme tarihi: 20.11.2022

¹¹ 06.04.2022 tarihli Resmi Gazete, 7373 Sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (Md.1).

¹² 20.03.2021 tarihli Resmi Gazete kararı.

Kaynakça

Ahmad, F. (1996). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*. İstanbul: Hil Yayın.

- AK Parti Tanıtım ve Medya Başkanlığı (2010). Soruları ve Cevaplarıyla Demokratik Açılım Süreci, Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi. Ankara: AKP.
- Aksu, H. (2018). Demokratikleşme Ve Türkiye’de Demokratikleşme Sürecinde Karşılaşılan Temel. *International Social Sciences Studies Journal*, 5949-5958.
- Alkan, H. (2018). Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Kurumsal Özellikleri ve Demokratikleşme Sürecine Olası Etkileri. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 139-153.
- Ataay, F. (2019). *Türkiye Demokrasi Tarihi*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Başbakanlık Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı (2013). *Türkiye’nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri (2002-2012)*. Ankara: Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı Yayınları.
- Beetham, D. (2016). *Demokrasi ve İnsan Hakları*. Ankara: Liberte Yayınları .
- BM Genel Kurulu (t.y). (Erişim: 09.11.2021) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi. İnsan Hakları Derneği: <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyanname/> adresinden alındı.
- Bozan, M. (2018). AB Raporları Üzerinden Ak Parti Dönemi Demokratikleşme Politikalarının Analizi. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(1).
- Can, M. (2019). İnsan Hakları ve Demokrasi Arasındaki İlişkinin Felsefi Analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(23 (özel sayı)), 2155-2167.
- Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (t.y). (Erişim: 15.07.2018). Bakanlıklara Bağlı, İlgili, Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180715-1.pdf> adresinden alındı.
- Dahl, R. A. (1971). *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven: Yale University Press.
- Dahl, R. A. (1993). *Demokrasi ve Eleştirileri*. Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- Dahl, R. A. (1998). *On Democracy*. Yale University Press.
- Dahl, R. A. (2006). *A Preface to Democratic Theory*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Emini, F. T. (2006). Türkiye’de Demokratikleşme Sürecinin Düşünsel ve Tarihsel Temelleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 521-540.
- Eroçkun, B. (2020). Türkiye'nin Demokratikleşme Sürecindeki Parametreleri. *Lectio Socialis*, 4(1), 41-58.
- Erdoğan, M. (t.y). (Erişim: 08.12.2020). 1982 Anayasası’na göre Cumhurbaşkanlığı ve Vesayet. Hür Fikirler Web Sitesi : <http://www.hurfikirler.com/1982-anayasasina-gore-cumhurbaskanligi-ve-vesayet/> adresinden alındı.
- Freedom House (2023). *Freedom House in The World 2023 - Turkey*. Freedom House Resmi Web Sitesi: <https://freedomhouse.org/country/turkey/freedom-world/2023> adresinden alındı.
- Hacker, J. S., & Pierson, P. (2010). *Winner-Take-All Politics*. (Simon, & Schuster, Dü) New York.
- Heywood, A. (1999). *Demokrasi*. A. Yayla içinde, Sosyal ve Siyasal Teori (s. 67-84). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Huntington, S. P. (2001). *Medeniyetler Çatışması*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Birgün Gazetesi (t.y). İktidar Yüzde 7 Barajında Anlaştı: 41 İlde Örgütlülük Şartı Aranacak (Erişim: 13.11.2022), Birgün Gazetesi: <https://www.birgun.net/haber/iktidar-yuzde-7-barajinda-anlasti-41-ilde-orgutluluk-sarti-aranacak-374226> adresinden alındı.
- Kahraman, H. B. (2008). *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi I - Kavramlar, Kuramlar, Kurumlar*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Kalaycıoğlu, E. (2020). *Halk Yönetimi: Popülizm ve Demokrasi*. İktisat ve Toplum(115), 4-21.
- Kalfa, C., & Ataay, F. (2014). Tocqueville’in Demokrasi Teorisine Katkısı Üzerine. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 29-55.
- Karpat, K. (1996). *Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Karpat, K. (2010). *Türk Demokrasi Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Mardin, Ş. (2007). *Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri*. A. Y. Sarıbay, & E. Kalaycıoğlu içinde, *Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme* (s. 138-140). İstanbul: Alfa Yayınları.
- MGK (t.y). (Erişim: 13.11.2022). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Hakkında Genel Bilgi. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği: <https://www.mgk.gov.tr/index.php/kurumsal/hakimizd-a#:~:text=Genel%20Sekreter%2C%20Genelkurmay%20Ba%C5%9Fkan%C4%B1n%C4%B1n%20m%C3%Bctalaas%C4%B1,emirleriyle%20yay%C4%B1lanan%20talimata%20g%C3%B6re%20y%C3%BCr%C3%BCtm%C3%BC%C5%9Ft%C3%BCr> adresinden alındı.
- Mill, J. S. (2003). *On Liberty*. (D. Bromwich, & G. Kateb, Dü) New Haven: Yale University Press.
- Oğuz, M. C. (2019). Seçimlerin, Demokratikleşme Sürecine Etkileri: Seçim İttifakları Ve Türkiye Üzerine Bir Tartışma. *Memleket, Siyaset, Yönetim*, 14(31), 93-128.
- Özbudun, E. (2011). *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Özdemir, G. (2018). Huntington'un Demokratikleşme Dalgaları Bağlamında Türk Demokratikleşmesine Bakış ve 15 Temmuz'un Önemi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 7(1), 27-51.
- Resmi Gazete (t.y). (Erişim: 22.08.2023). Milletvekili Seçimi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2022/04/20220406-1.htm> adresinden alındı.
- Sartori, G. (1987). *The Theory of Democracy Revisited*. New Jersey: Chatham House Publishers.
- Sartori, G. (1994). *Comparative Constitutional Engineering - An Inquiry into Structures, Incentives and Outcomes*. London: Macmillan Press Ltd.
- Schmitter, P. C. (1999). Demokrazi Nedir, Ne Değildir? . A. Yayla içinde, *Sosyal ve Siyasal Teori* (s. 3-16). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Schumpeter, J. (2003). *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: Routledge Press.
- Sefer, H. (2016). Metindibilimsel Bir Çözümleme: 12 Eylül 1980 Darbe Bildirisi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi Humanitas*, 271-283.
- Sezer, H. (1997). Yeniçeri Ocağının Kaldırışının Taşraya Yansması (1826-1827). *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 215-238.
- Türk, H. S. (1995). Demokratik Rejimlerde Seçim Kanunları Ve Türkiye İçin Yeni Bir Seçim Kanunu Önerisi. *Demokrasi ve Seçim Sistemleri Konulu Uluslararası Konferans*. 44. Ankara: Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi.
- Türköne, M. (2008). *Siyaset*. Ankara: Lotus Yayınevi.
- Tanör, B. (1995). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Taner, A. (2010). *Murray Rothbard Liberal Gelenekte ve Siyaset Felsefesindeki Yeri*. Ankara: Liberte Yayınları.
- TBMM (t.y). (Erişim:16.06.2021). Milletvekili Seçim Kanunu. T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www5.tbmm.gov.tr/genser/2839.pdf> adresinden alındı.
- TBMM (t.y). (Erişim:20.06.2021). Siyasi Partiler Kanunu. T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2820.pdf> adresinden alındı.
- TBMM (t.y). (Erişim: 27.11.2021). Türk Silahlı Kuvvetleri İç Hizmet Kanunu. T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sistemi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.211.pdf> adresinden alındı.
- TBMM (t.y). (Erişim: 28.11.2021). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Türkiye Büyük Millet Meclisi İnternet Sayfası: https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2018.pdf adresinden alındı.
- Tocqueville, A. d. (1994). *Amerika'da Demokrasi*. Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- Uslu, C. (2022). *Liberal Demokrasiye Elitlerin Yeri ve Rolü*. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 1-34.
- Uygun, O. (t.y). (Erişim: 12.08.2023). Devlet Teorisi. Hukuk Sebili: https://www.hukuksebili.com/wp-content/uploads/2020/03/Genel-Kamu-Hukuku-Prof.-Oktay-Uygun-Taraf%C4%B1ndan-Haz%C4%B1rlanan-K%C4%B1sa-%C3%96zet-hukuksebili.com_.pdf adresinden alındı.
- Yüksek Seçim Kurulunun Kuruluşu (t.y). (Erişim: 12.03.2022). Yüksek Seçim Kurulu: <https://www.ysk.gov.tr/tr/tarihce/1510> adresinden alındı.
- Yayla, A. (2018). 15 Temmuz Direniş ve Türkiye Demokrazisi. A. Babacan içinde, *15 Temmuz Geçmiş - Gelecek* (s. 73-118). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Yayla, A. (2019). *Siyaset Bilimi*. Ankara: Adres Yayınları.
- YSK (t.y). (Erişim: 23.06.2021). 1950-1977 Yılları Arası Milletvekili Genel Seçimleri. Yüksek Seçim Kurulu Resmi Web Sitesi: <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007> adresinden alındı.
- 1050 Muhasebei Umumiye Kanunu (t.y). (Erişim:20.12.2022). Teştiş Kurulu Başkanlığı: 1050 Muhasebei Umumiye Kanunu adresinden alındı.
- 27580 Sayılı Kanun (t.y). (Erişim: 13.05.2022). 27580 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. Resmi Gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100513-1.htm> adresinden alındı.
- 6216 Sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun (2011, 03 30). Mevzuat Resmi Web Sitesi: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6216.pdf> adresinden alındı.

Extended Summary

Purpose

This study aims to examine the fundamental elements of democracy in light of the minimum conditions proposed by Robert Dahl, comparing the principles of democratization with Turkey's recent democratization process.

In this context, the fundamental question is, "How do Turkey's recent policies align with Robert Dahl's principles of democratization?" The answer to the question was sought in Dahl's works as the primary source. To avoid the complexity arising from the depth of the subject, the length of the republican period, and the presence of numerous events in the political arena, a framework was drawn by limiting the period.

The first part of the study addresses democracy and its requisites conceptually. The second part examines Turkey's struggle for democratization in parallel with Dahl's principles of democratization. This section discusses the transition to democracy in Turkey, focusing on topics such as the people, political equality, governance for whose benefit, elections, human rights, oversight control, and intervention in democracy. In the literature, Dahl's definition of democracy, emphasizing the protection of freedom, rights, and interests, is frequently cited as the best means.

Literature Review

Democracy is a fundamental research topic in disciplines such as political science, public administration, and international relations. Therefore, there is a considerable number of scholars and resources in the literature on this subject. In this study, the principles of Robert Dahl, an important figure addressing democracy, play a determinative role. Consequently, Dahl's works titled "Polyarchy: Participation and Opposition," "Democracy and Its Critics," "On Democracy," and "A Preface to Democratic Theory" were used as primary sources. To comparatively evaluate democracy from different perspectives, the works of G. Sartori, D. Beetham, A. Heywood, S. P. Huntington, A. D. Tocqueville, J. S. Mill, and P. C. Schmitter were utilized. For the examination of Dahl's identified principles of democracy in recent Turkish political policies, the political history was reviewed with reference to the works of E. Özbudun, F. Ahmad, F. Ataay, H. B. Kahraman, K. Karpat, Ş. Mardin, B. Tanör, and C. Uslu, as well as legal provisions.

Design/Methodology/Approach

This study is designed as follows: Firstly, democracy, its types, institutions, and requisites are conceptually addressed, and Dahl's minimal conditions are theoretically expounded. To steer clear of the complexities arising from the depth of the subject, the lengthy republican period, and the challenge of consolidating numerous events in the political arena within a single work, a framework is established by limiting the period.

The first part of the study discusses democracy and its requisites conceptually. The second part touches upon the transition to democracy in Turkey, focusing on topics such as the people, political equality, governance for whose benefit, elections, human rights, oversight control, and intervention in democracy under the main title of transitioning to democracy in Turkey. The conceptual explanations are supported by seminal works on democracy in comparative writing. The recent developments in Turkey's political history are examined and compared with the indispensable conditions of democracy as outlined by Dahl, aiming to explain the country's position on the path to democratization.

Findings

When comparing the democratic process in Turkey to the fundamental conditions of democracy mentioned by Dahl, there are elected local and central governments chosen by the citizens. These elections are conducted freely, secretly, and equally, and everyone has the right to establish a political party. The electoral system recognizes the right to vote and be elected from the age of 18, and the voting process is conducted fairly. However, the 7% electoral threshold may not comply with the principle of representation justice. Another requirement for democracy, according to Dahl, is that states must respect human rights. Despite Turkey declaring its respect for human rights, there have been instances in its history where human rights violations occurred.

According to Dahl, the most significant internal threat to democracy comes from leaders with the ability to use physical force, especially military and police forces. In the political history of Turkey, military coups have been one of the events that caused the greatest harm to democracy. These attempts often led to tensions between the state and the military and disregarded the will of the people. Dahl argues that without effective civilian control, the likelihood of successful democracy decreases, so all elements of democracy should be fulfilled.

In conclusion, Dahl emphasizes that democracy requires freedom and is a long-term process to build. Turkey continues to develop its policies to strengthen its democracy during this process.